

Ѓорѓи МАЛКОВСКИ

ЈНУ Институт за национална историја – Скопје

ПРОСВЕТНИТЕ ПРИЛИКИ ВО ВЕЛЕС ВО ВТОРАТА СВЕТСКА ВОЈНА 1941-1944 ГОДИНА

Abstract: *This article attempts to analyze the educational process in Veles during the Second World War during the Bulgarian occupation. The number of schools, students and teaching staff and the conditions in which the education took place are described. At the same time, the main goal of the Bulgarian occupation was emphasized, which through education carried out the assimilation and denationalization of the students.*

Key words: *Veles, education, Bulgarian occupation, schools, pupils*

Во македонската историографија досега немаме објавено целосно разработена статија базирана на архивски материјали за просветните прилики во Велес за време на бугарската окупација од 1941 до 1944 година. Она што е објавувано за просветните прилики главно се однесува за Велешката гимназија или за штрајкот на учениците во гимназијата во 1942 година. Тоа се разработува како општ проблем за историското минато на гимназијата, каде образованието во Втората светска војна е застапено на само две неполни страници. Затоа, сметаме дека со овој прилог за образовните прилики во Велес во Втората светска војна, за првпат ќе го анализираме развојот на образованието во сите негови сфери на работа од 1941 до 1944 година.

Набргу по воспоставувањето на бугарската окупаторска власт во Македонија во април 1941 година, со засилено темпо се започнало со подготовките за почеток на новата учебна година. Поради изменетите воено-политички прилики во текот на април – мај 1941 година, наставата во градот целосно замрела. Дел од училишните објекти биле запоседнати од германската и бугарската војска. За да се надмине оваа ситуација, бугарската влада започнала со забрано темпо да

ја консолидира состојбата во училиштата во градот и цела Македонија со поставување на свои луѓе во образовната сфера. Тие, уште во мај месец, започнале со организирање на провизорна настава во постојните училишта за учениците кои поради војната не ја завршиле до крај учебната година. Програмата предвидувала изучување на бугарскиот јазик, на бугарската национална историја и на географијата. Била евидентна ангажираноста на бугарската власт за отворање на повеќе училишта и посебно ангажирањето на доволен број учители. На наставата ѝ се обрнало значително внимание, односно во процесот на образованието имало огромна разлика отколку за време на стара Југославија. Но, сето тоа не било случајно, бидејќи според замислата на Бугарите, преку училиштата кај младина-та требало да се всадуваат бугарски национални чувства и бугарска национална свест и истовремено задојување со фашистичката идеологија. Сето ова Бугарите мошне суптилно се обидуваат да го спроведуваат низ секојдневната настава и активности во училиштата. Во тој контекст и кон таа цел била ускладена и целата наставна програма специјално изработена од Министерството за просвета на Бугарија. Бугарската национална историја и бугарскиот јазик имале приоритет во наставната програма. Учителскиот кадар во сите основни училишта и во прогимназијата се стремел тие предмети што повеќе да ги приближи кон учениците, со тоа што за нив се зборувало дури и на часовите по другите предмети. Тоа било добро осмислено, бидејќи на тој начин со учениците можело да се дискутира за прашања "од светлите страници на бугарската историја".¹ Не помалку значаен предмет преку кој се вршела денационализацијата, бил и предметот национална географија.

Отворањето на бугарските училишта во Македонија имало потреба и од соодветен наставен кадар. За таа цел, на целиот наставен кадар му се придавало посебно внимание и сите биле под посебен „третман“ за да не дојде некој да се повлече за кој се немало сознанија дека ги исполнувал „бугарските критериуми за ширење на бугарштината во Македонија“. Затоа, на целата територија на Македонија, на важни места на кои се одлучувало и се контролирала работата на училиштата и просветниот кадар, биле испраќани само проверени бугарски кадри од просветни инспектори, директори на гимназии и прогимназии, но и професори и наставници за основните и средните училишта. Уште на 18 мај 1941 година со „Царски указ“ биле определени училишните инспектори за Скопската и Битолската област, а потоа и околските инспектори. За прв училишен околски инспектор во Велес бил поставен Никола Рангелов од Ловеч, Бугарија. Во почетокот на јуни 1941 година, со наредба на Министерството за просвета, биле назначени и првите училишни директори. За прв директор на Велешката смесе-

¹ Растислав Терзиоски, *Денационализаторската дејност на бугарските културно-просветни институции во Македонија* (Скопје 1974), 302.

на гимназија бил назначен Ив. Коев.² Со друга заповед од 06.05.1941 година за раководители на посебните курсевите по бугарски јазик, историја и географија за Велес биле назначени Љубен Тодоров и Сединја Бојаџиева. Со наредба на Министерството за Народна просвета на Бугарија од јуни 1941 година во Велес биле испратени првите бугарски учители кои требало да подготвуваат ученици од осмите класови по предметите: бугарски јазик и литература, бугарска национална историја и географија. Со министерска заповед за учител по бугарски јазик во Велес бил испратен Лозан Николов, по бугарска историја Ганчо Петков и по географија Велчо Велев.³

Во текот на 1941 година, со разни дописи од страна на Министерството на народната просвета на Бугарија, се давале разни напатствија за целосно наметнување на бугарскиот јазик, историја и култура меѓу учениците. Во врска со ова посебно се инсистирало да и се придаде големо значење на историјата при нејзиното изучување, како и на кој начин учителите правилно да го пренесуваат на учениците бугарскиот јазик и издигнување на културата на јазикот, но и барањето на Министерството за просвета сите писма кои ги добивале учениците да се препраќаат до Министерството. Исто така, Министерството во септември 1941 година ја известило велешката смесена гимназија дека сите ученици кои го завршиле 8-миот клас, а имаат поправни испити, немало да одат во војска таа година. Имало известувања и за повторување на годината на оние ученици кои завршиле со слаб успех трета година прогимназија, потоа известување за начинот на оценувањето, за начинот на управувањето со прогимназијата итн. Со посебна заповед, од јануари 1942 година, се барало на учениците преку наставата да им се зацврстат религиозно националните убедувања кон православната црква.

Во Велешката околија до април 1941 година од 82 села, основни четиригодишни училишта имало во 37 села. Во 45 села немало основни четиригодишни училишта. Од нив, во 27 села имало 1 учител и 1 паралелка, во 8 села имало 2 учители и 2 паралелки, во едно село имало 3 учители и во град Велес имало 30 учители во основното образование. Имало и прогимназија во Велес со 10 учители и 9 паралелки. Училишни згради имало во 49 села, од кои 40 биле во добра, а 9 во лоша состојба. Во 27 села училиштата биле со по една класна соба, во 10 со по 2 класни соби, во 2 со по 3 класни соби, во 1 село имало училиште со 4 класни соби и во 1 село имало училиште со 5 класни соби. Во Велес имало 1 гимназија со прогимназија со 14 училници и 1 мала училница, 1 основно училиште со посебна училишна зграда со 17 училници и една доградба со 2 училници и, зграда на уш-

² Исто таму, 297; Весник „Целокупна Бџлгария“, (понатаму ВЦБ), Скопје, г. I, од 12 септември 1941 година.

³ ВЦБ, Скопје, г. I, бр. 35 од 1941 година.

те едно основно четиригодишно училиште (оштетено за време на германското бомбардирање), со 10 училници. Во Велес и целата околија до април 1941 година настава посетувале 3.624 ученика.⁴

Учебната година во Велес и околијата започнала со работа на 30 септември 1941 година. Сите ученици, според наредбата од Министерството за просвета во Софија, морале од октомври 1941 година на видно место да го носат знакот на победата „V“. Во основното четиригодишно училиште „Св. Кирил и Методиј“ настава се изведувало од прво до четврто одделение во повеќе паралелки. Бројот на паралелки во 1942-1943 изнесувал 22 со вкупно 958 ученика, а во 1943-1944 година 21 со вкупно 940 (во еден друг извештај таа бројка е 967) ученика. Во учебната 1941-1942 година работеле 29 учители, во учебната 1942-1943 година 23, а во учебната 1943-1944 година 21 учител. Главен учител бил Петар Јанакиев Карајанев. Назначен бил во 1943 и продолжил во 1944 година.⁵ Интересно е да напоменеме дека во салонот на училиштето на 24 и 25 октомври 1943 година се одржала околиска педагошка конференција на која биле поканети сите раководни лица од Велес, односно архиерејски намесник, началникот на гарнизонот, претседателот на обласниот суд, околискиот управител, кметот на Велес, околискиот судија, околискиот инжињер, околискиот шумарски инжињер, околискиот агроном, околискиот лекар, околискиот ветеринарен лекар, даночниот началник, агентот на БНБ, директорот на БЗКВ, директорот на популарната банка, началникот на Т.П.С. обштинскиот лекар, управителот на државната болница и полицискиот началник.⁶

Во Велес работело и основното четиригодишно училиште „Св. Ѓорѓи“. Ова училиште за време на бомбардирањето на градот во април 1941 година во голема мера било разрушено. Затоа, за неговото санирање биле обезбедени околу 100.000 лева, со кои донекаде успеало да се поправи објектот и подготви за настава. Затоа, по сугестија на околискиот училишен инспектор, се предлагало во градот да бидат изградени две нови училишни згради со кои требало да се задолат потребите на градот од училишен простор. Во учебната 1942-1943 година во училиштето настава се одвивало во 6 паралелки со 268 ученици, додека во учебната 1943-44 година бројот се зголемил на 7 паралелки со вкупно 326 ученика. Во учебната 1942-1943 година во училиштетот работеле 6 учители, а во учебната

⁴ Државен Архив на Република Македонија – Подрачно Одделение Велес, (понатаму ДАРМ – ПО Велес) ф. Околиски училишен инспектор (понатаму ОУИ) - Велес 1941-1944, к. з. Извештај на Велешкиот околиски училишен инспектор за состојбите и потребите на Велешката учебна околија од 4.07.1941 година.

⁵ Исто таму, Извештај на Велешкиот околиски училишен инспектор за состојбите и потребите на Велешката учебна околија од јуни 1944 година.

⁶ Исто таму, Извештај на Велешкиот околиски училишен инспектор за октомври 1943 година.

1943-1944 година 8 учители. Според извештајот на околинскиот училишен инспектор од 1 јули 1943 година, главен учител во училиштето во 1943 и 1944 година бил Павел Стојанов Христов.

Покрај двете основни четиригодишни училишта во Велес работела и една прогимназија, во чии рамки наставата со одвивала во 1-ви, 2-ри и 3-ти клас. Според известувањето на директорот на смесената прогимназија во Велес, Рајчо Тодоров, од 1.12.1942 година, состојбата на зградата каде се наоѓало училиштето (интерната и долниот спрат) не била погодна за изведувања на настава. Имало 13 мали класни училници, поради што, во две паралелки наставата се одвивала попладне. Во секоја училница имало по 45 деца. Прозорците биле мали (1.64 на 2.80). Немало доволно клозети и умавилници, а дворот бил мал и недоволен да ги собере сите ученици. Затоплувањето на училниците било добро. Трпезаријата не работела поради немањето струја. Здравствената состојба кај учениците била многу добра, а заболувања од заразни болести дотогаш немало.⁷

Во учебната 1941-1942 година бројот на паралелки бил 15, а бројот на ученици 685. Настава во учебната 1941-1942 година изведувале 14 учители, а во учебната 1943-1944 година 18 учители.⁸ Врз основа на извештајот на околинскиот училишен инспектор од 12.10.1942 година, во велешката прогимназија настава посетувале 677 ученика, а имало 13 учители. Во 1-ви клас учеле 162 машки и 113 женски, во 2-ри клас 155 машки и 115 женски, во 3-ти клас 76 машки и 56 женски, од кои 393 биле машки, а 284 женски ученици. Во прогимназијата работеле 13 учители, од кои 4 биле мажи, а 9 жени. Меѓутоа, врз основа на известувањето на директорот на смесената прогимназија во Велес, од 16.04.1943 година, бројот на учениците во наредната година се очекувал да биде околу 1000 ученика. Поради тоа, тој во писмена форма барал проширување на постоечката зграда или адаптирање на друга зграда за настава.⁹

Во октомври 1942 година прогимназијата се одделила административно од гимназијата и понатаму со неа раководел посебен директор. До формалното назначување на новиот директор, учителот во прогимназијата Иван Зарев Веклиев, ја презел времено оваа должност.¹⁰ Директор на велешката смесена прогимназија од 06.10.1942 година бил Рајче Тодоров.¹¹ Учители во велешката прогимназија во учебната 1942-1943 година биле: Марија Ив. Крстева од Софија, Филимена Иванова од Тетово, Данка Јос. Фирфова од Софија, Павлина Петрова

⁷ ДАРМ-ПО Велес, ф. Смесена гимназија Велес 1941-1944, (понатаму, СГВ), к. 1-2,

⁸ ДАРМ-ПО Велес, ф.ОИ Велес 1941-1944, к. 1.

⁹ Исто таму, ф. ОУИ Велес, к. 2.

¹⁰ Исто таму, к. 2.

¹¹ ДАРМ ПО – Велес, ф. СГВ 1941-1944, к. 1- 2.

Христова, Анастасија Христова Главинчева, Смиљан Андонов Балтов од с. Лешко, Горноцумајско, Параскева Иванова Младенова, Милка Христова Главинчева, Марија Алексиева Ванслова, Благородна Михајлова Дерменџиева од Велес, Димитар Лазаров Пицин, Роса Кочова Матова, Елена Димитрова Самоковска, Таша Христова Азманова, Ганчо Петров Пајтонџиев, Димитар Костадинов Измирлиев, Марко Пеливанов. Во прогимназијата се предавале следниве наставни предмети: вероучение, бугарски јазик, граматика, алгебра, христоматија, историја, географија, аритметика, хемија, геометрија, природно цртање, германски јазик, пеење и физичко воспитување.¹²

Така, според извештајот за работата на инспекторската дејност од јули 1942 година (за 1941 – 1942 година), во велешка околија имало 35 народни основни четиригодишни училишта, од кои 1 во Велес и 34 во селата, една народна прогимназија во Велес и 4 неполно развиени народни основни училишта со по 4 одделенија и новоотворениот први клас во селата. Имало 84 учители во основните училишта, од кои 28 биле во градот и 56 во селата и 17 прогимназијални учители и 4 во селата. Токму и затоа, согласно известувањето на околинскиот училишен инспектор во Велес од 13.03.1942 година, бидејќи во велешката околија немало полноразвиени прогимназии, не можело да се предложат учители за раководители на „Браник“. Според еден друг извештај на околинскиот училишен инспектор од 19.06.1943 година, во велешката околија имало отворени училишта во 45 села и во градот Велес. Во Велес имало две првоначални училишта и една прогимназија, 41 првоначално училиште во 41 село и 4 неполно развиени училишта во 4 села. Сите училишта, со исклучок на училиштата во селата Иванковци, Бусилци, Мелница и Крива Круша, беа навремено отворени.¹³ Но, во текот на учебната 1943-1944 година, поради зачестените вооружените акции на партизанските одреди и ширењето на народноослободителната борба во Велешко, имало намалување на бројот на училиштата. Во текот на оваа учебна година, според извештајот на околинскиот училишен инспектор, во велешка околија работеле 2 основни четиригодишни училишта и 1 прогимназија во Велес, а во 23 села имало 21 четиригодишно училиште и 2 основни училишта, или, вкупно, во Велес и велешко работеле 26 училишта. Во оваа учебна година било отворено и училиштето во с. Крајници. Вкупно, во основните училишта работеле 74, а во прогимназијата 21 учител. Вкупно настава посетувале 1757 ученика во Велес и 1530 ученика во селата.¹⁴

Со акт на Министерството за народна просвета, одделение за средно и високо образование на Царството Бугарија, во Велес во учебната 1941-1942 година започнала да работи и една мешовита (смесена) гимназија. Гимназијата работела

¹² Исто таму, ф.ОУИ - Велес 1941-1944, к. 2 - 3.

¹³ Исто таму.

¹⁴ Исто таму.

до капитулацијата на Царството Бугарија на 9 септември 1944 година. Во гимназијата во август 1942 година биле запишани вкупно 315 ученика. Во двете паралелки во четврти клас биле запишани 74 ученика, во двете паралелки во петти клас биле запишани 59 ученика, во двете паралелки во шести клас биле запишани 42 ученика, а во една паралелка во осми клас биле запишани 20 ученика. Во класичниот оддел во една паралелка во четврти клас биле запишани 20 ученика, а во една паралелка во петти клас биле запишани 33 ученика.¹⁵ Во учебната 1942-1943 година бројот на паралелки бил следниов: во 4-ти клас работеле 3 паралелки со 74 ученика, во 5-ти клас 3 паралелки со 54 ученика, во 6-ти клас 2 паралелки со 57 ученика, во 7-ми клас една паралелка со 42 ученика и во 8-ми клас една паралелка со 32 ученика, или, вкупно во велешката мешана гимназија настава посетувале 264 ученика.¹⁶

Врз основа на списокот изготвен од директорот на гимназијата од 17.08.1942 година во велешката гимназија биле вработени еден директор, 15 редовни гимназијални учители, еден училишен лекар, еден секретар-сметководител, една писарка и 5 служители. Учители во гимназијата во 1943 биле: Манол Сотиров Велев од Радмирско, Бугарија, Свободка Велева од Велес, Свободка Крепиева од Велес, Марија Петрова Џенева од Софија, Тодор Вас. Котев од Кустендилско, Тодор Андонов Јанов од Велес, Вера Михајлова Бијачева од Бугарија, Васил Христов Маринов од Софија, Димитар Просков од Кустендил, Георги Ангелов Георгиев од Пловдив, Ѓоро Иванов Ѓорев од Трнско, Стојка Николова Северова од Горна Џумаја, Филимена Димитрова Иванова од Тетово, Крум Христов Јонов од Ихтиманско, Бугарија, Костадинка Дим. Пицина од Велес, Димитар К. Цеков од Босилеград, Александар Линин од Кавадарци, Петко Георгиев Белчев од Бугарија, Вера Андреева Тутунџиева од Велес, Чоро Чорев, Иванка Стојкова, Стојан Христов, Атанас Николов. Во почетокот на учебната 1941-1942 година, учителот Иван В. Умљански предавал бугарски јазик, учителот Тодор Андонов предавал математика, учителката Веселина Тодорова предавала математика, Ганчо Петров Пајтонџиев бил учител по физичко во прогимназијата, Добринка Ослекова била учителка по физичко и раководителка на 92-от бранички венец во Велес, додека учителката Надежда Игњатенко предавала руски јазик.

Наставните предмети кои се изучувале во гимназијата биле следниве: бугарски, руски, француски, германски, англиски, италијански, латински, и старогрчки јазик, филозофија, математика, физика, хемија, историја, географија, граѓанско учење, цртање, рачна работа, пеење, религија, музика и телесно воспитување. Во ноември 1941 година, гимназијата набавила еден грамофон за полесно изучување на јазиците.

¹⁵ Исто таму, ф. СГВ 1941 - 1944, к. 1.

¹⁶ Исто таму.

Во почетокот директор на гимназијата бил Манол Сотиров Велев, од мај 1942 година како директор бил запишан Атанас Маринов Ганчев (негов заменик бил Манол Велев), а во 1943 година директор бил Рајчо Тодоров.¹⁷

Како што соопштува директорот на гимназијата во својот извештај од октомври 1943 година, учебната година во 1943 година започнала на 15 септември. Како по обичај, почетокот на учебната година бил отворен со отслужување на водосвет од страна на свештените лица од велешката епархија, а биле присутни сите ученици, учители, официјални лица од градот и одреден број на граѓани. Притоа, сите ученици биле принудени да се заколнат на верна служба на бугарскиот цар Симеон II. Согласно наредбата на Министерството за образование приемни испити немало. На поправен испит се јавиле 110 ученици, од кои 101 успешно го завршиле испитот. Поминати условно во погорен клас, согласно наредбата на Министерството од јуни 1943 година, биле 7 ученици. Повторувале 2 ученика. Бидејќи во истата зграда се одвивала практичната настава и со учениците од прогимназијата, во октомври зградата на гимназијата била електрифицирана, а потоа и варосана. Во сите училници за затоплување се користеле кумбиња на дрва. Дрвата ги обезбедувала велешката општина. Бидејќи во гимназијата од 1943 година немало училишен лекар, сите ученици биле прегледани од околискиот лекар. Во 1943 година во гимназијата сите деца биле здрави и немало појава на било каква болест. Учебниците не биле нови и се користеле учебници од претходните години, а се очекувало нови учебници во гимназијата да се достават по предметите географија, историја и пеење, подготвени и отпечатени од Министерството на просветата.¹⁸

Наставата во гимназијата продолжила и во текот на првата половина на 1944 година. Се организирале, како по обичај, голем број на прослави и други пропагандни активности, се одржувале приредби, во посета на гимназијата доаѓале истаканти тогашни културни и научни лица кои држеле предавања од повеќе области. Но, според извештајот на директорот на гимназијата за јануари – април 1944 година, во градот веќе се чувствува и извесна несигурност поради тоа што Велес бил несигурен град поради опасностите од сојузничките бомбардирања. И во текот на овој период имало исклучувања на 16 ученици кои ја напуштиле наставата. Дел од учениците биле евакуирани по селата. До април 1944 година во гимназијата останале околу 250 ученика. Наставата продолжила до јуни истата година, а подготовките за новата учебна година не се реализирале поради капитулацијата на Бугарија во септември 1944 година.¹⁹

¹⁷ Исто таму.

¹⁸ Исто таму, Извештај на директорот на гимназијата од 29.10.1943 година упатен до Министерството на народната просвета, одделение за средно образование во Софија.

¹⁹ Исто таму, Извештај на директорот на гимназијата од 22.04.1944 година, упатен до Околискиот училишен инспектор.

Доколку учениците што завршиле осми клас во ова време, положили и матурски испит, според списокот што се водел за нив, состојбата била следна: во учебната 1941-1942 година матура положили 34 ученика, во 1942-1943 година матура положили 30 ученика, а во 1943-1944 година матура положили 44 ученика, или, вкупно, за овие три години матура положили 108 ученика. Од нив, ученици што положили матура во учебната 1941-1942 година, од Велес биле 18, од околните села 2, и од други места на Македонија 14. Ученици што положили матура во учебната 1942-1943 година, од Велес биле 22, од околните села 4, од други места на Македонија 1, од други места на поранешна Југославија 2 и од Бугарија 1. Ученици што положили матура во учебната 1943-1944 година, од Велес биле 32, од околните села 3, од Македонија 6 и од Бугарија 3, или матура во велешката гимназија во текот на трите учебни години положили 72 ученика од Велес, 9 од околните села, 21 од останатите места на Македонија, 2 од други места на поранешна Југославија и 4 од Бугарија.²⁰

Треба да напоменеме дека Министерството за просвета на Бугарија, паралелно со отворањето на гимназиите, донела решение за учебната 1941-1942 година да отвори и класични одделенија во неколку гимназии. Така, во велешката гимназија било отворено едно класично одделение со 20 ученика.²¹ Покрај ова, во Велес бил отворен и еден тн. Народен универзитет. Како покровител на овој универзитет било читалиштето во градот. Обично во недели и во празнични денови бугарски просветни работници држеле циклусни предавања од бугарската литература и бугарската национална историја. Во Велес било отворено и едно Практично женско професионално училиште со 18 ученици. Ова друштво било издржувано од тн. Женско благотворително друштво во Велес.²²

За организирање на социјална помош на учениците во Велес во 1941 година била отворена една бесплатна ученичка трпезарија и еден дневен детски дом. Но, бесплатните оброци што биле давани на посиромашните ученици во 1941 година, драстично се намалиле од 1942 до 1944 година. Евгенија П. Петкова била раководителка во Дневниот детски дом во Велес од март до 31 јули 1942 година, а од 1 август 1942 до 3 февруари 1943 година раководителка била Донка Петрова Николчева.²³

За разлика од воспоставениот и организиран систем на основно и средно образование бугарската власт до 1943 година немала организирано високо

²⁰ *Сто години Велешка гимназија*, (Титов Велес: Општински одбор на ССРМ – Титов Велес, 1961), 142; исто и кај Тодор Шоптрајанов, *Сто години гимназијално образование во Велес*, (Скопје: Култура) 1960, 148.

²¹ Терзиоски, цит.д.,30.

²² Исто таму, 301.

²³ ДАРМ – ПО Велес, ф. Велешка Градска Оопштина – Велес 1941-1944, к. 1 – 3.

образование во Македонија. Првиот Скопски универзитет бил отворен во октомври 1943 година. Затоа бугарската власт во Велес во почетокот на летото 1941 година ги известило студентите дека можеле да одат во Софија за да ги пријават студиите на соодветните факултетите на кои студирале до април 1941 година во Кралството Југославија. Студентите од Велес организирано тргнале во Софија, со железница преку Ниш и Цариброд. Во Софија, заедно со други студенти од Македонија, се собрале пред зградата на универзитетот. Највеќе имало студенти од Македонија кои порано студирале на факултетите во Белград. Студентите биле терани да пополнуваат уписни анкетни листови во кои во графата „националност“, требало да напишат дека биле „Бугари“. Наместо тоа, студентите (предводени од народниот херој Кузман Јосифовски – Питу), во графата за националност со дебели букви напишале „Македонци“. На тој начин неуспешно завршил овој обид на бугарската власт преку ноќ македонските студенти да ги преобрати во студенти по националност „Бугари“. Дури и банкетот организиран од страна на универзитетот во чест на македонските студенти, бил целосно бојкотиран токму поради обидот Македонците да бидат преименувани во „Бугари“. Набргу потоа најголемиот дел од студентите се приклучија кон народноослободителното движење и во борбата за слобода на својата татковина Македонија.²⁴

Во Велес посебна институција бил Околискиот училишен инспекторат. Тој со работа започнал во јули 1941 година, а бил потчинет на Обласниот училишен инспектор во Скопје. Негова задача било да се грижи за состојбата на училиштата, да назначува и разрешува учители, да врши ревизија на работата на учителите и кадрова политика во училиштата, односно распоредување на учителите на работни места, да води политика на идејно воспитување на учениците во местото каде што дејствува, односно да ги наметнува бугарскиот јазик и култура во училиштата. Негова задача била и да собира списоци за бројот на училиштата, учениците и учителите и за успехот на учениците, а ги собирал и записниците од состаноците на учителските совети при народните основни училишта во околицата, од околиските конференции на учителите од сите училишта во околицата, од педагошките конференции, но собирал податоци и за затворањето на одделни училишта во селата на Велешка околица во есента 1942 година, по акциите извршени од страна на партизаните и за повлекувањето на учителите од тие села. Во овој период околиски училишни инспектори во Велес биле: В. Савов, Никола Рангелов, Аврам Илиев Лисичков (од 28.02.1942) и Г. Димитров (во 1943 и 1944 година). Околиски училишен ревизор бил Георги Димитров, а секретар В. Стојанов.²⁵

²⁴ Никола Кирков, *Во Виорот*, (Скопје: 1985), 84 - 86.

²⁵ ДАРМ - ПО Велес, ф.ОУИ Велес, к. 3.

Литература:

Извори

Државен Архив на Република Македонија – Подрачно Одделение Велес.
Весник „Целокупна Българија“, Скопје, 1941 година.

Монографии и статии

Кирков Никола, *Во Виорот*, (Скопје: 1985)

Сто години Велешка гимназија, (Титов Велес: Општински одбор на ССРМ – Титов Велес, 1961)

Терзиоски Растислав, *Денационализаторската дејност на бугарските културно-просветни институции во Македонија* (Скопје 1974),

Шоптрајанов Тодор, *Сто години гимназијално образование во Велес*, (Скопје: Култура 1960).